

Rättsfallssamlingen

Mål C-501/11 P

**Schindler Holding Ltd m.fl.
mot
Europeiska kommissionen**

”Överklagande — Konkurrensbegränsande samverkan — Marknaden för installation och underhåll av hissar och rulltrappor — Moderbolags ansvar för dess dotterbolags överträdelse av konkurrensrätten — Holdingbolag — Företagsinternt program för att säkerställa efterlevnaden av konkurrensreglerna (‘Compliance-Programme’) — Grundläggande rättigheter — Tillämpning av rättsstatliga principer när böterna bestäms — Maktdelning, legalitetsprincipen, principen om förbud mot retroaktiv tillämpning, principen om skydd för berättigade förväntningar och principen om ansvar för överträdelser — Förordning (EG) nr 1/2003 — Artikel 23.2 — Giltighet — Fråga huruvida kommissionens riktlinjer från år 1998 är lagenliga”

Sammanfattning – Domstolens dom (femte avdelningen) av den 18 juli 2013

1. *Talan om ogiltigförklaring — Akt mot vilken talan väckts — Bedömning av lagenligheten i förhållande till de upplysningar som var tillgängliga när rättsakten antogs — Retrospektiva överväganden — Saknar betydelse*

(Artikel 263 FEUF)

2. *Grundläggande rättigheter — Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna — Rättsligt instrument som inte formellt har införlivats med unionsrätten*

(Artikel 6.3 FEU; Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, artikel 52.3)

3. *Unionsrätt — Principer — Rätt till ett effektivt domstolsskydd — Domstolsprövning av kommissionens beslut i konkurrensärenden — Laglighetsprövning och prövning av obegränsad behörighet, såväl rättsligt som med avseende på de faktiska omständigheterna — Överträdelse — Föreligger inte*

(Artikel 263 FEUF; Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, artikel 47; rådets förordning nr 1/2003, artikel 31)

4. *Överklagande — Grunder — Det anges inte klart på vilken punkt tribunalens resonemang ifrågasätts — Det anges inte tydligt vilka punkter som kritiseras i den överklagade domen — Avvisning*

(Artikel 256 FEUF; domstolens stadga, artikel 58 första stycket; domstolens rättegångsregler, artikel 112.1 c)

5. *Överklagande — Grunder — Grund som åberopas för första gången i ett överklagande — Avvisning*

(Domstolens stadga, artikel 58; domstolens rättegångsregler, artiklarna 42.2 och 113.2)

6. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning enligt artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 — Åsidosättande av principen inget straff utan lag — Föreligger inte*
(Rådets förordning nr 1/2003, artikel 23.2; kommissionens meddelande 98/C 9/03)
7. *Institutionernas rättsakter — Riktlinjer för beräkning av böter som åläggs till följd av överträdelse av konkurrensreglerna — Juridisk karaktär — Vägledande förhållningsregel — Skyldighet att följa likabehandlingsprincipen — Institutionernas befogenhet att anta sådana rättsakter*
(Artikel 290.1 FEUF; artikel 23 i rådets förordning nr 1/2003; kommissionens meddelande 98/C 9/03)
8. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Tillämpning av riktlinjer för beräkning av böter — Åsidosättande av principen om förbud mot retroaktiv tillämpning — Föreligger inte — Åsidosättande av principen om skydd för berättigade förväntningar — Föreligger inte*
(Rådets förordning nr 1/2003, artikel 23.2; kommissionens meddelande 98/C 9/03)
9. *Konkurrens — Unionens regler — Överträdelser — Personkrets som omfattas av tillämpningsområdet — Företag — Begrepp — Ekonomisk enhet som eventuellt består av ett moderbolag och dotterbolag — En sådan ekonomisk enhet hålls ansvarig för en överträdelse — Tillåtet — Åsidosättande av principen om personligt ansvar — Föreligger inte*
(Artiklarna 101 FEUF och 102 FEUF)
10. *Konkurrens — Unionens regler — Överträdelser — Ansvar — Moderbolag och dotterbolag — Ekonomisk enhet — Bedömningskriterier — Presumtion för att moderbolaget utövar ett avgörande inflytande i sina helägda dotterbolag — Kan motbevisas — Fastställande av affärspolicy — Kriterier för att bedöma huruvida denna eventuellt är självständig*
(Artikel 101 FEUF; rådets förordning nr 1/2003, artikel 23.2)
11. *Överklagande — Grunder — Felaktig bedömning av de faktiska omständigheterna och bevisningen — Avvisning*
(Artikel 256.1 andra tycket FEUF; domstolens stadga, artikel 58 första stycket)
12. *EU-rätt — Principer — Grundläggande rättigheter — Äganderätt*
(Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, artikel 17)
13. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsens allvar — Skyldighet att beakta överträdelsens konkreta påverkan på marknaden — Räckvidd — Verkan av ett konkurrensbegränsande förfarande — Inte ett avgörande kriterium*
(Rådets förordning nr 1/2003, artikel 23.2; kommissionens meddelande 98/C 9/03, punkt 1 A)

14. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Rättslig ram — Riktlinjer som beslutats av kommissionen — Kommissionens meddelande om befrielse från eller nedsättning av böter mot att de berörda företagen samarbetar — Kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning — Domstolsprövning — Räckvidd*

(Artikel 263 FEUF; rådets förordning nr 1/2003, artikel 23.2; kommissionens meddelanden 98/C 9/03 och 2002/C 45/03, punkt 21)

15. *Överklagande — Domstolens behörighet — Skälighetsbedömning som ändrar den bedömning som tribunalen har gjort av bötesbelopp som företag har ålagts på grund av överträdelse mot fördragets konkurrensregler — Omfattas inte — Ändring av denna bedömning på grund av att proportionalitetsprincipen har åsidosatts — Tillåtet*

(Artikel 261 FEUF; rådets förordning nr 1/2003, artikel 31)

1. Se domen.

(se punkterna 31, 56 och 65)

2. Även om de grundläggande principer som erkänns av Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, såsom bekräftas i artikel 6.3 FEU, ingår i unionsrätten som allmänna principer, och även om artikel 52.3 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna innebär en skyldighet att ge rättigheter i stadgan som motsvarar sådana rättigheter som garanteras av Europakonventionen samma innebörd och räckvidd som i den konventionen, så utgör konventionen inte något rättsligt instrument som formellt har införlivats med unionsrätten, så länge som unionen inte har anslutit sig till denna konvention.

(se punkterna 32 och 124)

3. Det är det inte i sig oförenligt med artikel 6 i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna att kommissionen beslutar om böter i konkurrensärenden. Vad rör principen om rätten till ett effektivt domstolsskydd - som är en allmän unionsrättslig princip som nu finns uttryckt i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och som är unionsrättens motsvarighet till artikel 6.1 i Europakonventionen - har unionsdomstolen förklarat att den i EUF-fördraget föreskrivna lagenlighetsgranskningen kompletteras med den obegränsade behörighet som unionsdomstolarna har tillerkänts genom artikel 31 i förordning nr 1/2003, enligt artikel 261 FEUF, och som ger unionsdomstolarna behörighet att ersätta kommissionens bedömning med sin egen bedömning, och följaktligen att undanröja, sätta ned eller höja de böter som ålagts. Den granskning som föreskrivs i fördragen innebär att unionsdomstolarna kontrollerar såväl rättsliga som faktiska omständigheter och att de har behörighet att pröva bevisningen, ogiltigförklara det angripna beslutet och ändra bötesbeloppet, varför lagenlighetsgranskningen i artikel 263 FEUF, kompletterad med den obegränsade behörigheten angående bötesbeloppet i artikel 31 i förordning nr 1/2003, inte förefaller strida mot principen om rätten till ett effektivt domstolsskydd som nu återfinns i artikel 47 i stadgan.

(se punkterna 33, 36 och 38)

4. Se domen.

(se punkterna 43-45, 81, 84 och 106)

5. Se domen.

(se punkterna 54, 55, 83 och 106)

6. Se domen.

(se punkterna 56-58)

7. Riktlinjerna för beräkning av böter som åläggs till följd av överträdelse av konkurrensreglerna utgör varken lagstiftning eller lagstiftning antagen efter delegering, i den mening som avses i artikel 290.1 FEUF, och inte heller den rättsliga grunden för de böter som ålagts i ett konkurrensärende, vilka endast beslutas med stöd av artikel 23 i förordning nr 1/2003. I nämnda riktlinjer uppställs vägledande förhållningsregler för den praxis som ska följas och från vilka administrationen, i ett enskilt fall, inte kan avvika utan att ange skäl som är förenliga med likabehandlingsprincipen, och innehåller endast en beskrivning av den metod som kommissionen använder sig av när den bedömer överträdelsen och de kriterier som den förbinder sig att beakta när den fastställer bötesbeloppet. Ingen bestämmelse i något av fördragen hindrar dock en institution från att anta sådana vägledande förhållningsregler. Kommissionen hade således befogenhet att anta nämnda riktlinjer.

(se punkterna 66-69)

8. Se domen.

(se punkt 75)

9. Även om principen om juridiska personers individuella ansvar är av särskild vikt bland annat med avseende på civilrättsligt ansvar, så är den inte relevant för att avgöra vem som är upphovsmannen till en överträdelse av konkurrensrätten, vilken är knuten till företagets konkreta beteende. Fördragens upphovsmän har nämligen valt att använda begreppet företag för att utpeka den som ligger bakom en överträdelse av konkurrensrätten, istället för begreppet bolag eller juridisk person, som används i artikel 54 FEUF. Begreppet företag ska förstås som en ekonomisk enhet även om enheten i juridisk mening består av flera fysiska eller juridiska personer. Detta innebär att när en sådan ekonomisk enhet har överträtt konkurrensreglerna ska den hållas ansvarig för överträdelsen.

(se punkterna 101-104 och 129)

10. Presumtionen att ett moderbolag utövar ett avgörande inflytande på ett helägt eller nästan helägt dotterbolag syftar bland annat till att upprätthålla jämvikten mellan betydelsen av dels syftet att tygla beteenden som står i strid med konkurrensreglerna, särskilt artikel 81 EG, och förhindra att de upprepas, dels kraven enligt vissa allmänna principer i unionsrätten, såsom bland annat principerna om oskuldspresumtion och ansvar för eget handlande, rättssäkerhetsprincipen samt principen om rätten till försvar, inbegripet principen om parternas likställdhet i processen. Det är emellertid möjligt att bryta presumtionen genom att inkomma med bevis om motsatsen. De enheter som önskar bryta ifrågavarande presumtion kan framlägga alla omständigheter som de anser visar att dotterbolaget och moderbolaget inte utgör en enda ekonomisk enhet och att dotterbolaget istället betar sig självständigt på marknaden.

Samtliga relevanta omständigheter som rör de ekonomiska, organisatoriska och juridiska banden mellan dotterbolaget och dess moderbolag ska beaktas i syfte att fastställa om ett dotterbolag bestämmer sitt marknadsbeteende självständigt. Dessa kan variera från ett fall till ett annat och det kan därför inte ges någon uttömmande uppräkningslista. Affärspolicyn utgör i detta sammanhang endast en del bland andra och den ska dessutom inte tolkas restriktivt.

Den omständigheten att moderbolaget har antagit en uppförandekod, som syftar till att förhindra att dotterbolagen överträder konkurrensrätten och tillhörande riktlinjer, ändrar inte det faktum att en överträdelse från bolagets sida faktiskt har konstaterats, och visar inte heller att dotterbolagen självständigt bestämde sin affärspolicy. Tillämpningen av denna uppförandekod inom dess dotterbolag

tyder snarare på att moderbolaget hade faktisk kontroll över dotterbolagens affärspolicy. Den omständigheten att vissa anställda vid dotterbolagen inte har följt denna uppförandekod räcker inte som bevis för att dotterbolagen själva bestämde över sin affärspolicy.

(se punkterna 108-110 och 112-114)

11. Se domen.

(se punkterna 115, 158 och 159)

12. Se domen.

(se punkterna 124 och 128)

13. Även om överträdelsens konkreta påverkan på marknaden, vid fastställandet av det bötesbelopp som ska påföras avseende en överträdelse av gemenskapens konkurrensregler, är en omständighet som ska beaktas vid bedömningen av överträdelsens allvar, är den bara ett av ett flertal kriterier som ska beaktas, såsom överträdelsens art och omfattningen av den relevanta geografiska marknaden. Följaktligen är verkan av ett konkurrensbegränsande förfarande inte i sig ett avgörande kriterium vid bedömningen av huruvida bötesbeloppet är skäligt. Särskilt kan omständigheter som rör avsikten vara viktigare än nämnda verkan, framför allt när det rör sig om överträdelser som till sin natur är allvarliga, till exempel en uppdelning av marknader. Det framgår för övrigt av punkt 1 A första stycket i riktlinjerna för beräkning av böter som åläggs till följd av överträdelser av konkurrensreglerna att denna påverkan endast ska beaktas när den är mätbar. Detta innebär att om unionsdomstolen har beaktat vilken konkret inverkan den aktuella överträdelsen haft på marknaden, om det antas att denna inverkan verkligen är mätbar, så har den gjort det som ett egentligen överflödigt argument.

(se punkterna 134-136)

14. Unionsdomstolen får, när den prövar huruvida ett beslut om att ådöma böter på grund av att ett företag har åsidosatt konkurrensreglerna, i samband med denna prövning inte hänvisa till kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning, vare sig när det gäller valet av omständigheter som har beaktats vid tillämpningen av de kriterier som omnämns i riktlinjerna för beräkning av böter som åläggs till följd av överträdelser av konkurrensreglerna eller med avseende på bedömningen av dessa omständigheter, och på så sätt avstå från att göra en fördjupad prövning av såväl rättsliga som faktiska omständigheter. En sådan regel gäller också när unionsdomstolen kontrollerar huruvida kommissionen har tillämpat sitt meddelande om befrielse från eller nedsättning av böter mot att de berörda företagen samarbetar i kartellärenden på ett korrekt sätt. I vilket fall som helst utgör likabehandlingsprincipen inget hinder mot att endast ge förmånlig behandling åt företag som tillhandahållit ett betydande mervärde, i den mening som avses i punkt 21 i meddelandet om samarbete 2002/C 45/03, eftersom denna bestämmelse har ett legitimt syfte.

(se punkterna 155 och 159)

15. Det ankommer inte på domstolen, när den prövar rättsfrågor i ett mål om överklagande, att av skälighetshänsyn ändra den bedömning som tribunalen med stöd av sin obegränsade behörighet har gjort av det bötesbelopp som ett företag har ålagts på grund av att det har överträtt unionsrätten. Det är därför endast om domstolen bedömer att böterna inte endast är olämpliga utan så överdrivet höga att de är oproportionerliga som den kan slå fast att tribunalen, genom att fastställa ett orimligt bötesbelopp, har gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning.

Frågan huruvida böter innebär en oproportionerlig börda för den som åläggs dem kan härvid inte enbart bedömas mot bakgrund av det nominella beloppet. Dennes betalningsförmåga är också en faktor som är av betydelse. För det fall att böter åläggs ett företag som utgör en ekonomisk enhet och som endast i formellt hänseende består av flera juridiska personer, kan de senares betalningsförmåga inte beaktas individuellt.

(se punkterna 164, 165, 168 och 169)